

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДВОКАТУРИ

Підручник

За загальною редакцією доктора юридичних наук,
професора *Т. Б. Вільчик*

Харків
«Право»
2022

Колектив авторів:

Вільчик Т. Б. – доктор юридичних наук, професор (вступ, розділи 1–6, 11, підрозділи 8.4–8.6); Ковальова Я. О. – кандидат юридичних наук, асистент (підрозділи 7.1–7.3); Шандула О. О. – кандидат юридичних наук, доцент (підрозділ 7.4); Назаров І. В. – доктор юридичних наук, професор (підрозділи 8.1–8.3); Овчаренко О. М. – доктор юридичних наук, доцент (розділи 9; 10); Качанов Є. О. – кандидат юридичних наук, асистент (підрозділ 8.7); Гайворонська В. В. – голова Ради адвокатів Харківської області, асистент (підрозділ 8.8)

Рецензенти:

Хотинська-Нор О. З., завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор;

Яновська О. Г., суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор

Рекомендовано вченою радою

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 2 від 12 жовтня 2022 р.)*

Актуальні проблеми адвокатури : підручник / за заг. ред. Т. Б. Вільч
А43 чик. – Харків : Право, 2022. – 376 с.

ISBN 978-966-937-440-1

У підручнику відображено сучасні наукові підходи до розуміння теоретичних основ функціонування інституту адвокатури та практичних аспектів професійної діяльності адвоката. Розкривається світовий шлях виникнення та розвитку адвокатури, правова природа й місце адвокатури у юридичному механізмі захисту прав людини, проблеми взаємодії адвокатури з органами державної влади, громадянським суспільством, судовою владою, аналізуються міжнародні стандарти і національні принципи організації та діяльності адвокатури, національні й зарубіжні наукові доктрини, що визначають організацію та діяльність цього правозахисного інституту. Особливу увагу приділено практичним аспектам діяльності адвоката в різних видах судочинства, дослідженню правових гарантій адвокатської діяльності, проблемам адвокатської етики, юридичної відповідальності адвокатів, вивченню сучасної адвокатури країн Європейського Союзу. Запропоновано шляхи гармонізації національного законодавства, що регулює діяльність адвокатури, із законодавством ЄС. Враховано останні зміни законодавства про адвокатуру й адвокатську діяльність України, практика Європейського суду з прав людини, правові позиції Конституційного Суду України, Верховного Суду та новітня правозастосовна практика.

Підручник підготовлено колективом кафедри адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до навчальних програм із курсів «Актуальні проблеми адвокатури», «Практикум з адвокатури», «Безоплатна правова допомога», «Міжнародні стандарти адвокатури», «Історія адвокатури» та ін.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, адвокатів та інших практичних працівників.

УДК 347.965(477+100)(075)

© Вільчик Т. Б., Ковальова Я. О.,
Шандула О. О. та ін., 2022

© Видавництво «Право», 2022

ISBN 978-966-937-440-1

ЗМІСТ

Вступ.....	6
-------------------	----------

Розділ 1

ДДОКТРИНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ПРО АДВОКАТУРУ, ЕТАПИ ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

1.1. Адвокатура як об'єкт системного дослідження	8
1.2. Етапи становлення та розвитку науки про адвокатуру	12
1.3. Понятійно-категоріальний апарат та структура науки про адвокатуру	21

Розділ 2

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

2.1. Зародження адвокатури у Стародавньому світі	26
2.2. Становлення та розвиток професійної адвокатури у країнах Європейського Союзу	31
2.3. Становлення та розвиток професійної адвокатури в Україні	41

Розділ 3

АДВОКАТУРА ЯК ІНСТИТУТ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

3.1. Правова природа адвокатури та її місце у юридичному механізмі захисту прав людини	63
3.2. Актуальні проблеми функцій інституту адвокатури	72
3.3. Принципи організації та діяльності інституту адвокатури.....	80

Розділ 4

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ

4.1. Міжнародні стандарти організації та діяльності інституту адвокатури: класифікація та загальна характеристика.....	102
4.2. Проблеми гармонізації національного законодавства, що регулює організацію і діяльність інституту адвокатури, із законодавством країн Європейського Союзу.....	116

Розділ 5

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ АДВОКАТУРИ І ДЕРЖАВИ

5.1. Адвокатура як форма реалізації державних гарантій права на професійну правничу допомогу в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави	124
5.2. Адвокатура та громадянське суспільство	132

Розділ 6

АДВОКАТУРА І СУДОВА ВЛАДА

6.1. Роль та місце інституту адвокатури в системі судового захисту прав і свобод людини	137
6.2. Міжнародні та національні стандарти взаємодії суддів та адвокатів	142
6.3. Відповідальність адвоката за проявлення неповаги до суду	150
6.4. Зловживання адвокатом процесуальними правами	157

Розділ 7

АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

7.1. Сутність та структура правового статусу адвоката	164
7.2. Порядок та умови доступу до професії адвоката	170
7.3. Правовий статус адвоката іноземної держави в Україні	173
7.4. Підстави для здійснення адвокатської діяльності	178

Розділ 8

ПРОФЕСІЙНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ АДВОКАТА. ГАРАНТІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

8.1. Професійні права адвоката: класифікація та загальна характеристика	186
8.2. Професійні обов'язки адвоката: класифікація та загальна характеристика	189
8.3. Поняття та система гарантій адвокатської діяльності	194
8.4. Міжнародно-правові стандарти гарантій адвокатської діяльності	198
8.5. Адвокатська таємниця як гарантія адвокатської діяльності: національна та зарубіжна наукові доктрини	204
8.6. Проблеми додержання адвокатської таємниці в умовах цифровізації адвокатської діяльності	221
8.7. Проблеми практичної реалізації адвокатом права особи на безоплатну правову допомогу	226
8.8. Актуальні проблеми взаємодії адвоката з правоохоронними органами	234

Розділ 9

ДЕОНТОЛОГІЧНІ СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

9.1. Деонтологічні стандарти адвокатської професії: поняття, завдання і функції	242
9.2. Міжнародно-правове регулювання деонтологічних стандартів адвокатської професії	246

9.3. Загальна характеристика Правил адвокатської етики України. Основні принципи етичної поведінки адвокатів.....	252
9.4. Деонтологічні засади взаємовідносин адвоката з клієнтом.....	259
9.5. Деонтологічні засади взаємовідносин адвоката та суду, адвоката та інших учасників судового провадження, адвоката та посадових осіб органів державної влади	269

Розділ 10

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА

10.1. Юридична відповідальність адвоката: загальна характеристика	277
10.2. Дисциплінарна відповідальність адвоката	282
10.3. Адміністративна відповідальність адвоката.....	292
10.4. Кримінальна відповідальність адвоката	296

Розділ 11

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

11.1. Порядок та умови набуття статусу адвоката у країнах Європейського Союзу	302
11.2. Системи організації адвокатської діяльності у країнах Європейського Союзу	313
11.3. Права адвоката та гарантії адвокатської діяльності у країнах Європейського Союзу	325
11.4. Обов'язки адвоката у країнах Європейського Союзу	344
11.5. Моделі безоплатної правової допомоги у країнах Європейського Союзу	351

Список рекомендованої літератури та нормативних актів	368
--	------------

ВСТУП

Комплексна судово-правова реформа, яка сьогодні відбувається в українському суспільстві, не може бути успішною без реформування інституту адвокатури, першим кроком якої стало підвищення її конституційно-правового статусу внаслідок прийняття Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., якою інститут адвокатури визнаний суміжним правовим інститутом, що функціонує у системі судової влади поряд з іншими правовими інститутами, а також конституційних змін щодо правосуддя у 2016 році. Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки з метою запровадження системного підходу до удосконалення інституту адвокатури в Україні визнано необхідним забезпечити посилення гарантій адвокатської діяльності, її видів і професійних прав адвокатів, удосконалення самоврядності адвокатури.

Адвокатура була і залишається інститутом, який найбільш адекватно відображає ступень демократичності будь-якої держави, захищеності прав і свобод її громадян та її успіхи у просуванні до розвинутої правової держави і громадянського суспільства. Право на професійну правничу допомогу – одна з процесуальних гарантій, що сприяє забезпеченню справедливого судового розгляду, гарантія забезпечення прав і законних інтересів не тільки учасників судочинства, а й суспільства і держави в цілому.

У сучасний період, обумовлений глобальними перетвореннями всієї системи суспільних відносин, проведенням конституційної реформи судової системи та суміжних правових інститутів, розвиток національної правової доктрини потребує виокремлення науки про адвокатуру, яка об'єднала б усі знання про адвокатуру й адвокатську діяльність, спрямоване на комплексне вивчення проблем організації та діяльності адвокатури, систематизацію наукових знань, що стосуються функціонування цього правозахисного інституту.

Водночас при формуванні національної доктрини інституту адвокатури необхідно мати на увазі, що не існує такого зарубіжного досвіду, який можна було б повністю скопіювати та запровадити в Україні. У нас є свої історичні, ментальні, правові особливості, які мають повністю зберігатися. Однак для врахування та часткового запозичення ми маємо чи мало гідних європейських прикладів функціонування інституту адвокатури.

У даному підручнику, підготовленому колективом кафедри адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, розглянуті теоретичні та практичні проблеми організації і діяльності інституту адвокатури, закономірності його виникнення та розвитку, визначення правової природи та функцій адвокатури, правового забезпечення її діяльності; міжнародні стандарти і принципи адвокатури; взаємовідносини адвокатури з органами державної влади, у тому числі – з судовою владою; правоохоронними органами; актуальні проблеми надання адвокатами безоплатної правової допомоги адвокатами; особливості правової культури та правосвідомості адвокатів, їх юридична відповідальність.

Особливу увагу приділено розкриттю особливостей організації та діяльності адвокатури у країнах Європейського Союзу, зокрема, системам організації адвокатської діяльності, правам та обов'язкам адвокатів, функціонуванню інституту безоплатної правової допомоги.

Підручник складено відповідно до навчальних програм з курсів «Актуальні проблеми адвокатури», «Практикум з адвокатури», «Безоплатна правова допомога», «Міжнародні стандарти адвокатури», «Історія адвокатури», «Адвокатура та правозахисні органи», «Основи адвокатури» та ін. і з урахуванням положень Програми для підготовки осіб, які мають намір займатися адвокатською діяльністю, до складання кваліфікаційного іспиту.

Дана робота розрахована на поглиблене вивчення студентами курсів, які вивчають проблеми організації та діяльності інституту адвокатури, а також науковий інтерес викладачів, аспірантів, магістрів, практикуючих адвокатів та юристів.

Доктор юридичних наук, професор
Вільчик Т. Б.

Розділ 1

ДОКТРИНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ПРО АДВОКАТУРУ, ЕТАПИ ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

1.1. Адвокатура як об'єкт системного дослідження

У юридичному механізмі захисту прав людини особливе місце займає адвокатура, головною соціальною місією, фундаментальним призначенням якої являється захист прав людини. Адвокатура була і залишається інститутом, який найбільш адекватно відображає ступень демократичності будь-якої держави, захищеності прав і свобод її громадян та її успіхи у просуванні до розвинутої правової держави і громадянського суспільства.

Сьогодні держава перебуває на стадії нового правового обґрунтування діяльності інституту адвокатури, який за період свого існування набув великої значущості. Гарантувавши у Конституції України ст. 59 кожному право на професійну правничу допомогу, задекларувавши місце інституту адвокатури у системі правосуддя (ст. 131² розділу VIII «Правосуддя»), ухваливши Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», держава істотно розширила офіційне визнання сфери її дії, підвищивши соціальний статус у соціумі, визнавши адвокатуру інститутом. Втім, чимало питань діяльності цього правозахисного інституту залишаються невирішеними. Так, в Україні тривають жваві дискусії стосовно визначення місця та ролі адвокатури у суспільстві, дискусійним є питання щодо міри допустимості втручання держави у діяльність інституту адвокатури, посилення гарантій її незалежності¹.

¹ Вільчик Т. Б. Реалізація принципу незалежності професійної діяльності адвокатів у взаєминах з державною владою. Вісник Академії адвокатури України. Том 11. Число 2(30). 2014. С. 63–74.

У сучасний період, обумовлений глобальними перетвореннями всієї системи суспільних відносин, проведенням конституційної реформи судової системи, часткою якої є реформа адвокатури, підвищенні ролі адвокатури у суспільстві і визнання її суміжним інститутом у системі судової влади, збільшенням ролі адвокатів в захисті прав громадян, охороні інтересів юридичних осіб, зумовлених демократичними процесами в українському суспільстві, виникла необхідність виокремлення науки про адвокатуру.

З ціллю оптимальної реалізації покладених на адвокатуру завдань постає об'єктивна необхідність інтеграції цих знань, якісного забезпечення системного застосування здобутків кожної галузевої науки у фаховій діяльності адвоката; ініціативної науки, яка б змогла гармонійно поєднати ці знання. Саме запити комплексного дослідження адвокатури призвели до її появи, обумовили виникнення новітньої комплексної правничої науки, яка інтегрувала в себе усі науково-теоретичні знання про адвокатуру¹. З огляду на специфіку адвокатської діяльності з метою належного здійснення функції надання професійної правничої допомоги об'єктивно існує необхідність у розвитку знань про адвокатуру й адвокатську діяльність, розробці теоретичних положень, які покладалися б в основу законодавчого вдосконалення питань організації та діяльності адвокатури у світлі судово-правової реформи².

Наука про адвокатуру по відношенню до інших фундаментальних або галузевих правових наук виступає як спеціальна юридична наука, яка акумулює в собі висновки і категорії усталених, традиційних сфер пізнання. Дана наука просто необхідна для розробки спеціальних, досить вузьких, але таких, що мають суто практичне значення проблем, вона узагальнює і систематизує різноманітні висновки багатьох галузей права, включає їх в трансформованому вигляді в базу власних наукових ідей. Знання про адвокатуру несуть в собі методологічну основу вирішення завдань практикуючими адвокатами.

У філософії права поява комплексних наук тлумачиться об'єктивною нагальністю на тому або іншому етапі розвитку науково-теоретичних знань в процесі інтеграції роздільних у рамках певних наук знань, і це

¹ Бочуляк Н. Адвокатологія як науково-теоретична основа розвитку адвокатського самоврядування / Law. 2018; Випуск 5, № 906, С. 15–22.

² Бакаянова Н. М. Предмет, об'єкт, та методологія науки про адвокатуру. Актуальні проблеми держави і права. 2016. С.3–9.

є цілковито аргументованим. У тому випадку, коли жодна із функціонуючих наук не може стати об'єднавчим чинником щодо певної системи знань, окреслюється нагальність у створенні нової комплексної науки.

Галузевий комплекс правничої науки включають знання, концептуальні ідеї, фундаментальні положення, які певною мірою стосуються адвоката, адвокатури та адвокатської діяльності. Зокрема, такі знання розкриваються в доктринах як загальнотеоретичних правових наук, приміром в теорії держави і права – адвокатура як фундаментальна інституція громадянського суспільства, концепція правозахисту; так і галузевих правових науках, передусім конституційному праві – принципи конституційних засад організації та діяльності адвокатури, кримінальному процесі – процес здійснення адвокатом функції захисту від обвинувачення, а також цивільному процесу – реалізація адвокатами представницької функції, тощо. Разом із тим розвиток знань про адвокатську діяльність та адвокатуру у контексті кожної окремої науки є частковим, а саме їх вивчення характеризується відсутністю системного підходу.

Таким чином, створення у системі правничої науки осібної галузевої науки, яка визнається вченими як *теорія адвокатури, адвокатологія або адвокатське право*¹, є логічним наслідком об'єктивних процесів прогресивного розвитку правничої науки, інтеграційними запитами правничих науково-теоретичних знань про адвокатуру.

Адвокатура як система наукових знань виступає в якості підсумку певних ідей, накопичених галузевими юридичними науками. Вона використовує такі ідеї при аналізі сучасної теоретичної концепції і в практичній адвокатській роботі. Виокремлення науки про адвокатуру, яка об'єднала б усі знання про адвокатуру й адвокатську діяльність, спрямоване на комплексне вивчення проблем організації та діяльності адвокатури, систематизацію наукових знань, що стосуються функціонування інституту адвокатури.

Наука про адвокатуру може осмислюватися у таких вимірах:

– як спеціальна галузь правничої науки, яка подає концептуальне розуміння (теорію), різні наукові погляди (уявлення) та правові ідеї про адвокатську діяльність та адвокатуру;

¹ У подальшому викладенні матеріалу вказані назви науки про адвокатуру використовуються як ідентичні.

– як юридична (суспільна) наука про передумови виникнення, чинники формування, тенденції розвитку, особливості функціонування адвокатури, її змісту, різновиди та певні форми утворень діяльності адвокатів;

– як гуманітарна (юридична) галузь знань про особливості виникнення, процес становлення, властивості функціонування та перспективний розвиток адвокатури з метою втілення першочергової соціальної місії держави, скерованої на захист прав і свобод, сприяння законних інтересів громадян України, підтримку іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб¹.

Наука про адвокатуру має ґрунтуватися на вивченні таких взаємопов'язаних елементів: 1) вивченні національних і зарубіжних теоретичних доктрин (концепцій) організації та діяльності інституту адвокатури; 2) порівняльно – правовому аналізі міжнародного законодавства та законодавства України, що регулює організацію та діяльність інституту адвокатури; 3) формулюванні наукових пропозицій (концепцій) щодо подальшого розвитку законодавства, що регулює організацію та діяльність інституту адвокатури, його гармонізації із міжнародними та європейськими стандартами; 4) аналізі практиці здійснення адвокатської діяльності, додержання прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності; 5) виробленні стандартів надання професійної правничої допомоги, розробці практичних рекомендацій (методик), спрямованих на допомогу адвокатам у їх професійній діяльності.

Завданням науки про адвокатуру є теоретичне осмислення закономірностей виникнення та розвитку адвокатури, визначення її правової природи та місця у юридичному механізмі захисту прав людини; проблем законодавчого забезпечення, організації та діяльності адвокатури; міжнародних стандартів та принципів, що визначають її діяльність; вивчення національних та зарубіжних наукових доктрин організації та діяльності адвокатури, формулювання понятійного апарату.

Науку про адвокатуру можливо розглядати як інформативну систему, в якій існує власний базис – належне законодавство та установлені модули його застосування, а теж теоретична складова, яка пропонує нові концепції, доктрини, гіпотези науковців тощо. Саме неординарні позиції фахівців на традиційні усталені положення, норми

¹ Адвокатура України: підручник. У 2 кн. Кн. 1. Організація адвокатури(з практикою) / за заг. ред. С. Я. Фурси та Н. М. Бакаєвої. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Алерта, 2016. 864 с.

спосібні спровокувати конструктивні дискусії та позитивні трансформаційні процеси в праві. Слід звернути увагу, що на цей час має місце переорієнтація сучасних наукових досліджень з ухилом в сферу інноваційний напрямків і нових методів дослідження, яка не може не позначитися й на науці про адвокатуру.

1.2. Етапи становлення та розвитку науки про адвокатуру

Будь-яка наука, незалежно від її предмету, проходить в своєму розвитку кілька обов'язкових етапів: накопичення інформації про предмет, узагальнення та аналіз інформації, виведення закономірностей і прогнозування розвитку предмету вивчення. Теорія адвокатури не є винятком із загального правила – за тривалий проміжок часу вона пройшла відповідні етапи розвитку.

Можливо виділити наступні періоди в історії розвитку теорії адвокатури: коли адвокатура розвивалася в контексті домінування правових ідей певного соціального спрямування. Перший період починається з 20 листопада 1864 р. з моменту затвердження Судових статутів і установи інституту присяжних повірених, і завершується виданням Декрету РНК РСФСР № 1 «Про суд» від 22 листопада 1917 р. Другий період, який часто називають в наукових дослідженнях «радянським», починається у 1922 році із затвердженням Положення про колегії захисників 5 липня 1922 року, який закінчується у 1992 року. Третій часовий відрізок починається прийняттям Закону України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, і останній – з прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 року і триває по сьогоднішній день.

Першою відомою на сьогоднішній день публікацією з проблем адвокатури та адвокатської діяльності є робота І. Перхурова, опублікована в 1795 р.¹ Напередодні реформи 1864 р. у наукових дослідженнях проблем адвокатури приділялася увага порівняльно-правовим аспектам організації адвокатури в зарубіжних країнах, доводилась

¹ Перхуров И. Положительное изъяснение законов для поверенных, употребляемое в судебных местах по разным делам с присовокуплением в конце примерных форм. – М., 1795.

необхідність введення в Росії, часткою якої на той час була Україна, адвокатури західного типу. Поряд з цим була на той час видана низка робіт відомих зарубіжних адвокатів, в яких розглядалися проблеми судоустрою і діяльності адвоката-захисника в судочинстві¹.

Всього ж за період з 1795 по 1917 була опублікована 1861 робота, присвячена адвокатурі та адвокатській діяльності. Таким чином, була сформована значна джерельна база, яка за умови відсутності відбулися згодом революційних потрясінь могла б з'явитися важливою передумовою для виділення науки про адвокатуру в самостійну юридичну науку ще в царській Росії.

Подальший розвиток науки про адвокатуру здійснювався у межах так званих «адвокатських напрямків», що з'явилися у межах інших юридичних наук – теорії права, конституційного права, адміністративного права, державного права, кримінального та кримінального процесуального права, цивільного і цивільного процесуального права. Про це свідчить і зміст перших дисертаційних досліджень проблем адвокатури: докторська дисертація А. Н. Стоянова «История адвокатуры у древних народов» (Харків, 1869 р.) була виконана по кафедрі державного права, а магістерська дисертація Є. В. Васьковського «Организация адвокатуры. Историко-догматическое исследование» (части I «Очерк всеобщей истории адвокатуры», части II «Исследование принципов организации адвокатуры»), (Казань, 1897 р.) – по кафедрі цивільного права. Є. В. Васьковський, видатний російський учений-цивіліст, неодноразово повертався до адвокатської проблематики, і, як показує аналіз його подальших робіт, висновки, викладені ним в магістерській дисертації, були благодатним підґрунтям для подальших робіт з проблем адвокатури і не втратили актуальності навіть до цього дня.

У дореволюційний період було видано багато робіт, присвячених адвокатурі, і, таким чином, була сформована значна наукова база, яка за умови відсутності революційних подій могла б з'явитися однією з підстав для виділення науки про адвокатуру в самостійну юридичну науку ще в царській Росії. В умовах тоталітарного радянського режиму наукові праці, присвячені діяльності адвокатури, залишали осторонь обмеженість її можливостей надавати ефективну правничу допомогу.

¹ Бентам И. О судоустройстве. – СПб., 1860; Миттермайер К. Ю. Руководство к судебной защите по уголовным делам. – М., 1863.

Становлення науки про адвокатуру було в значній мірі пов'язано з прийняттям законодавчих актів, що регулюють організацію адвокатури та діяльність адвокатів, а також з удосконаленням процесуального законодавства. Основна тенденція, характерна для всіх етапів розвитку науки про адвокатуру, полягає в тому, що більшість досліджень, присвячених діяльності адвоката, проводиться вченими, які є одночасно практикуючими адвокатами. Дане явище носить позитивний характер, оскільки в роботах цих авторів теоретичні висновки тісно пов'язуються з практикою адвокатської діяльності, що дозволяє виявити розбіжності між положеннями законодавства і практикою його застосування, виявити прогалини законодавчого регулювання тих чи інших юридичних питань і висловити практично обгрунтовані пропозиції щодо їх усунення.

На жаль, низка обставин об'єктивного і суб'єктивного характеру були і залишаються сьогодні стримуючими факторами для активних і плідних досліджень проблем організації та діяльності інституту адвокатури. До числа таких обставин відносять стан самої галузі права. Зокрема, тривалі, не завжди конструктивні суперечки про предмет науки про адвокатуру, її місце в правовій системі, негативно позначаються на розробці системи теорії адвокатури, структуруванні знання про неї. Як відмічають науковці, постійний законодавчий «утиск» адвокатури, недооцінка її минулого (спочатку – дореволюційного, а потім – радянського), або не завжди виважене запозичення думок і досвіду, народжених особливими обставинами часу і місця, призводило або до хронологічної та територіальної розірваності ідей і теоретичних побудов, або до непродуманого впровадження в теорію і практику віджилих понять, теорій, концепцій.

На цей час намітилася стійка тенденція значного збільшення кількості наукових досліджень, присвячених інституту адвокатури, та сформувалися організаційні передумови для виділення науки про адвокатуру в самостійну галузь юридичної науки. Прийняття Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 року сприяло консолідації адвокатського співтовариства навколо актуальних проблем діяльності адвокатури.

Сучасний стан науки про адвокатуру в Україні характеризується наявністю таких основних наукових шкіл та їх представників: Т. В. Варфоломеева, С. В. Гончаренко, Я. П., Зейкан, М. А. Погорельський, А. М. Бірюкова, О. Д. Святоцький, В. О. Святоцька, С. Ф. Сафулько, С. Я. Фурса, О. З. Хотинська-Нор, О. Г. Яновська (Київська наукова